

Financiranje crkve u Hrvatskoj : trebaju li nam crkveni porezi?

Bađun, Marijana

Source / Izvornik: **Financijska teorija i praksa, 2000, 24, 669 - 682**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:242:573803>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Institute of Public Finance Repository](#)

FINANCIRANJE CRKVE U HRVATSKOJ: TREBAJU LI NAM CRKVENI POREZI?

Marijana BAĐUN, studentica
Ekonomski fakultet, Zagreb

Pregledni članak*
UDK 336.2:262(497.5)

Sažetak

O problemu financiranja crkve malo je pisano, čak se može reći da nijedna crkvena djelatnost nije toliko zapostavljena koliko je to njeno ekonomsko djelovanje, što još više vrijedi za stanje u Hrvatskoj. Ovaj članak pisan je s namjerom da se upozna problematika financiranja crkve, naročito crkvenih poreza, i osobitosti crkve u Hrvatskoj, kako bi se mogao donijeti zaključak o tome, jesu li crkveni porezi u Hrvatskoj trenutno prihvatljivi. U članku su dane značajke crkvenih poreza, njihova usporedba s nekim državama te obilježja crkve u Hrvatskoj, s naglaskom na povijesni prikaz njenog financiranja. Na kraju se "teorija" crkvenih poreza pokušava postaviti u hrvatski kontekst, a sve stoga da bi se razmotrilo to područje i upozorilo na neka pitanja o kojima bi se u budućnosti trebalo voditi računa.

Ključne riječi: financiranje crkve, crkveni porezi.

Uvod

Pri rješavanju problema financiranja crkve postavljaju se pitanja kao što su, primjerice, iz kojih će se izvora prikupiti sredstva potrebna za podmirenje rashoda crkve, od koga će se ta sredstva ubirati, u kojem iznosu i primjenom kojih kriterija i modaliteta, za koje će se sve svrhe ubrana sredstva trošiti, tko će odlučivati o trošenju prikupljenih sredstava? Financiranje crkve drugačije se postavlja u državi u kojoj je neka religija državna crkva ili u kojoj je najveći dio građana iste vjeroispovijedi, nego u državama u kojima je crkva pravno i stvarno odvojena od države, utjecaj crkve na politički život zemlje iznimno naglašen ili to nije slučaj.

Znatan utjecaj na načine financiranja crkve ima povijesni razvitak, kao i naslijeđeni način njenog financiranja. Iako nema neke crkve koja se financira iz samo jednog izvora, može se reći da se mogu primijeniti sljedeći modaliteti toga financiranja (Jelčić, 1998): sustav vlastitih prihoda, sustav dobrovoljnih prihoda i pomoći, sustav crkvenih

* *Primljeno (Received): 1.6.2000.*

Prihvaćeno (Accepted): 9.10.2000.

doprinosa, sustav financiranja iz proračuna države te sustav crkvenih poreza. U državama se obično primjenjuje kombinacija tih modaliteta, pri čemu su bitni povijesni, socijalni, gospodarski, politički i drugi čimbenici.

Crkveni porezi

Obilježja crkvenog poreza

Crkveni porez javlja se relativno kasno kao jedan od načina financiranja crkve. Izuzetnu važnost za njegovo uvođenje imalo je razdoblje reformacije, kad su u financiranju crkve zabilježene mnoge promjene, što je bilo naročito izraženo u Njemačkoj. Naime, crkva je ostala bez većeg dijela svojih posjeda, koje je stekla darovanjem i nasljeđivanjem, pa se nametnulo pitanje kako pronalaziti prihode iz kojih će se ona financirati. Vlastiti prihodi crkve bili su još više smanjeni sekularizacijom krajem 18. stoljeća, a izlaz iz teškog financijskog položaja crkve u nekim je državama potražen uvođenjem crkvenog poreza, čiji su prethodnik bile crkvene desetine.

Prema B. Jelčiću (Jelčić, 1998), crkveni porez ima sličnosti s drugim (državnim) porezima, ali se od njih i razlikuje. Premda se crkveni porez (porezi) ne razlikuje od drugih poreza po nazivu, načinu uvođenja te učincima njegove primjene, uspoređuje li se taj porez s drugim porezima prema nekim drugim elementima, on se od njih razlikuje po tome (a) tko su porezni obveznici, (b) što je osnovica oporezivanja, (c) kada porezna obveza prestaje postojati, (d) tko su korisnici prikupljenih poreznih prihoda, odnosno tko utvrđuje namjenu korištenja oporezivanjem ubranih sredstava, (e) tko ubire porez i (f) tko utvrđuje visinu porezne obveze (porezne stope).

(a) Obveznici crkvenog poreza članovi su priznate vjerske zajednice. Propisima se može utvrditi da vjerske zajednice s apsolutno ili relativno malim brojem članova nemaju pravo prikupljati sredstva za potrebe financiranja svoje djelatnosti crkvenim porezom, odnosno da nemaju pravo na udio u sredstvima ubranima primjenom toga poreza. U nekim se državama kao obveznici crkvenog poreza mogu pojaviti i pravne osobe.

(b) Osnovica oporezivanja crkvenim porezom jest, odnosno može biti, iznos nekog drugog već plaćenog postojećeg poreza, gdje se zapravo radi o prirezu.

(c) Obveza plaćanja poreza prestaje istupom iz crkve.

(d) Crkveni porez ubire se na području određene teritorijalne jedinice, odnosno vjerske zajednice. O raspodjeli sredstava odlučuju crkveni krugovi uz veće ili manje sudjelovanje predstavnika vjernika.

(e) Organizaciju i ubiranje crkvenog poreza mogu provesti crkvena tijela, odnosno to pravo može biti delegirano tijelu državne uprave koje je nadležno za ubiranje drugih poreza. U tom slučaju jedan dio ubranog crkvenog poreza državno tijelo uprave zadržava ili može zadržati za podmirenje troškova ubiranja toga poreza.

(f) Visinu porezne stope utvrđuje crkvena zajednica, i to tako da ona odlučuje o toj visini unutar raspona koji su utvrđeni propisima države, ili predlaže visinu stope, koju onda potvrđuje (ili ne potvrđuje) nadležno državno tijelo.

Prisilna naplata crkvenog poreza

Budući da crkveni porez plaćaju članovi vjerske zajednice, a istupom iz zajednice prestaje ta obaveza ili se smanjuje, neplaćanje poreza te njegova prisilna naplata ne mogu se uzimati u obzir na isti način kao kod ostalih poreza. Naime, crkveni se porez naplaćuje od osoba koje su dobrovoljno pristale biti članovima vjerske zajednice, koje slobodno mogu istupiti iz te zajednice, koje su svojim članstvom pristale na obveze koje iz toga proistječu, a ta je zajednica svoje rashode planirala upravo ovisno o njihovoj tako izraženoj volji da budu članovi vjerske zajednice i da sudjeluju u podmirenju njezinih rashoda. Za slučaj da crkva samostalno organizira i naplaćuje (svoj) crkveni porez (poreze), te sama pokreće postupak da se porez prisilno naplati od onih koji to nisu učinili, prisilni karakter poreza dobiva (za crkvu) izuzetno nepovoljnu konotaciju, za razliku od slučaja kada sve radnje vezane uz razrez i naplatu poreza obavljaju nadležna državna tijela (porezne uprave) (Jelčić, 1998: 394).

Crkveni porezi u pravilu se javljaju u državama u kojima je na temelju ustava utvrđena suradnja crkve i države. Taj zajednički rad istodobno bi trebao omogućiti međusobnu neovisnost, nemiješanje crkve u poslove države i obrnuto. Budući da država prikuplja poreze kako bi financirala (zadovoljila) javne potrebe, može se smatrati da država prikuplja crkvene poreze kako bi riješila probleme zadovoljavanja vjerskih potreba svojih građana. Međutim, ako se te potrebe financiraju iz proračuna, onda se može govoriti o svojevrsnoj ovisnosti crkve od države, koja iz financijske ovisnosti može dovesti do stvarne u smislu da država određuje opseg i namjenu poslova koji se financiraju iz proračuna. Svećenici koji bi primali plaću iz proračunskih prihoda tako bi bili izjednačeni s državnim službenicima. Opravdanost financiranja iz proračuna ne bi trebalo sporiti u slučaju kad se ta sredstva koriste primjerice u obnovi i zaštiti crkvenih objekata ili restauriranju nekih sakralnih predmeta koji su dio nacionalne kulture i baštine (Jelčić, 1998: 395, 396).

Crkveni porezi u nekim državama

Njemačka

Crkva u Njemačkoj pripada skupini najbogatijih crkava u svijetu, a najveći dio njenih prihoda ubire se putem crkvenih poreza.

Vrste crkvenih poreza utvrđene su određenim zakonom pokrajina, a najznačajniji među njima je dodatni porez na dohodak i plaće (stope poreza se kreću u rasponu od 8 do 9% poreza na dohodak). Odluku o tome koji će se dodatni porez ubirati donosi dijeceza za Katoličku crkvu, a pokrajinska crkva za protestante (u Njemačkoj je 45% protestanata, a 37% katolika).

Budući da se crkveni porez veže na porez na dohodak, on je jako progresivan, pa je stoga u Njemačkoj uveden tzv. "Kappung", kojim se opterećenje crkvenim porezom ograničava na 3 do 4% oporeziva dohotka. Poteškoća kod tako utvrđenog crkvenog poreza jest njegova ovisnost o visini ubranog poreza na dohodak, koji se može smanjiti i na taj način ugroziti financiranje crkve.

U Njemačkoj je propisano da crkveni porez može ubirati država ili crkvena tijela, ali ga u svim pokrajinama, osim u Bavarskoj, ubire porezna uprava, s tim da zadržava 3% ubranog iznosa za podmirenje troškova ubiranja. Taj je način jeftiniji (smatra se da bi trošak prikupljanja poreza bio 20 do 25% kad bi ga prikupljala crkvena tijela¹), a i rješava se problem prisilne naplate crkvenog poreza.

Porezni propisi ne odnose se samo na Protestantsku i Katoličku crkvu, nego i na sve druge priznate vjerske zajednice. "Za te zajednice porezna uprava će ubirati porez ako imaju više od 40 tisuća vjernika u pokrajini, utvrde poreznu stopu u visini u kojoj su to učinile pokrajinska crkva (protestanti) odnosno dijeceza (katolici) te izjave da i za njih vrijede ostala porezna načela" (Jelčić, 1998: 399). Odluke o visini porezne stope, proračunu (donošenju, nadzoru, izvršenju), te o zahtjevu za oprost i odgodi crkvenog poreza donosi posebno crkveno porezno vijeće.

Kao što je već bilo napomenuto, crkva u Njemačkoj izuzetno je bogata, što pokazuje podatak da su prihodi Katoličke crkve u 1992. iznosili 18,8 milijardi DEM, a prihodi Protestantske 16,5 milijardi DEM (Jelčić, 1998). Postavlja se pitanje na što crkva troši prikupljena sredstva? Kao odgovor može poslužiti primjer bavarske pokrajinske crkve koja uzdržava 2 500 svećenika, 19 000 suradnika laika (dvije trećine izdataka čine troškovi "osoblja"), 965 dječjih vrtića, 151 dom umirovljenika, 15 bolnica, 91 dom za djecu i mlade, 95 ustanova za duševno bolesne, 47 posebnih škola, 751 savjetovanište itd. Također, financijski potpomaže neke kulturne i obrazovne ustanove, a sredstva koristi i za restauraciju crkvi. Na taj način crkva ne pomaže samo svojim vjernicima nego društvu u cijelosti. Osim toga, bavarska pokrajinska crkva pomaže crkvama u pokrajinama bivše Istočne Njemačke (1992. ta je pomoć iznosila 62,4 milijuna DEM), a također potpomaže i svoje crkve u Africi, Latinskoj Americi i Aziji.² Crkva u Njemačkoj na taj način sama preuzima dio socijalne uloge države.

Italija

Za Italiju je karakterističan specifičan oblik financiranja crkve, koji obuhvaća institute za uzdržavanje svećenstva i izdvajanje za crkvu iz već plaćenog poreza na dohodak. Prilog institutu do dva milijuna lira svaki talijanski građanin može odbiti od oporeziva dohotka, a njegova uloga je da skrbi za svećenstvo i izravna plaće između bogatijih regija na sjeveru i siromašnijih na jugu Italije.

Svaki građanin Italije koji je obveznik poreza na dohodak ili poreza na plaće može odlučiti hoće li 0,8% njegova već plaćenog poreza na dohodak biti namijenjeno crkvi za financiranje vjerskih potreba, izgradnje vjerskih građevina i zadovoljavanje karitativnih potreba, ili državi za posebne i humanitarne svrhe. Talijanski porezni obveznik, prema tome, nije opterećen novim porezom, a mogućnost izbora pripada svakom poreznom obvezniku, bez obzira je li on član crkve ili nije, što ujedno rješava i problem istupanja iz crkve. Iznos od 0,8% poreza na dohodak onih poreznih obveznika koji se nisu izjasnili o njihovoj namjeni, u ukupnom se iznosu dijeli na obje spomenute svrhe prema postocima koji se određuju po tome kolik je broj poreznih obveznika, koji se jesu izjasnili,

¹ <http://www.landshut.de/christuskirche/kst/kstauswahl.html>

² Ibid. 1

odlučio da se taj dio njihova poreza upotrijebi za crkvene odnosno državne svrhe. Godine 1997. izjasnilo se 43% građana, od kojih je 85% iznos namijenilo Katoličkoj crkvi. To znači da se iznos prikupljen od onih koji se nisu izjasnili dijelio u omjeru 85:25 za Katoličku crkvu. U 1997. Talijanska je biskupska konferencija dobila 1 326 000 000 DEM iz poreza na dohodak i 42 000 000 DEM od onih dva milijuna lira koji se mogu namijeniti institutima za katoličko svećenstvo.

Talijanska biskupska konferencija treba svake godine vladi podnijeti izvještaj kako su bila utrošena sredstva Rimskog središnjeg instituta (Jelčić, 1998: 404). Godine 1997. je 57% prihoda bilo namijenjeno uzdržavanju klera, 28% bogoštovlju, a karitativnoj djelatnosti 16%. Prema odredbama Talijanske biskupijske konferencije, svaki župnik prima mjesečno 1 500 000 lira (oko 1500 DEM), a kapelan 1 200 000 lira (oko 1200 DEM). Osim toga, mogu imati misne intencije od kojih svaka iznosi oko 15 000 lira. Od spomenutoga iznosa župnik, odnosno kapelan mora platiti hranu, dok mu župa osigurava stan. Svaki vjernik dužan je pridonositi za uzdržavanje župnika 100 lira mjesečno, a za kapelana 50 lira.

Kao moguću opasnost kod načina financiranja crkve u Italiji javlja se mogućnost agitacije, odnosno djelovanja na porezne obveznike, u smislu utjecanja na donošenje odluke o državnoj namjeni svoga dijela poreza.

Sjedinjene Američke Države

Za SAD značajan je sustav dobrovoljnih priloga vjernika koji sami odlučuju hoće li i koliko dati za crkvu. Iako je država neutralna u odnosu na crkvu, ipak postoje dva oblika neizravne pomoći crkvi od strane države, a to su izuzimanje od oporezivanja crkvene imovine te porezne olakšice onima koji daju priloge crkvi. Iako u SAD-u nema crkvenih poreza, ipak je Katolička crkva u SAD-u najbogatija na svijetu. Razlozi tomu mogu se potražiti u jakoj povezanosti crkve i njenih vjernika, kao i naglašenom osjećaju pripadnosti te ugrađenoj svijesti o potrebi pomaganja katoličkoj crkvi.

Neke osobitosti

U Austriji postoji obvezni crkveni doprinos koji ubire sama crkva preko svoje službe, što znatno povećava troškove ubiranja.

U Francuskoj postoji naglašena odvojenost crkve i države, a crkva se uglavnom financira iz dobrovoljnog crkvenog doprinosa, koji se ubire jedanput godišnje, a određen dio uplaćenog doprinosa može se odbiti od poreza. Gotovo sve crkvene zgrade i crkve sagrađene prije 1905. godine u vlasništvu su države, pa brigu o njihovu održavanju vodi država. Država također subvencionira podmirenje rashoda crkvenih škola te visokih učilišta, ako služe općem obrazovanju.

U Danskoj postoji državna crkva (Evngeličko-luteranska) koja je u povlaštenom položaju u odnosu na druge crkve. Država podmiruje oko tri petine plaća svećenstva, a postoji i posebni crkveni porez koji se iskazuje u komunalnom porezu.

Glavni izvor prihoda u Švedskoj predstavlja crkveni porez (95% stanovnika pripada Evngeličko-luteranskoj crkvi). Druge vjerske zajednice nemaju pravo uvođenja cr-

kvenih poreza nego se financiranju iz dobrovoljnih priloga. Porez iznosi oko 1,2% prihoda podložnih oporezivanju (visina ovisi o potrebama za sredstvima, kao i o ekonomskoj snazi crkvenih općina), a oni koji nisu pripadnici "Švedske crkve" moraju platiti 30% od iznosa crkvenog poreza na ime troškova koji nastaju za crkvu kad obavlja poslove kojima se koriste svi građani, a vezani su uz registraciju i ukop.

Crkva u Hrvatskoj

Da bi se moglo zaključiti koji oblik financiranja crkve najbolje "odgovara" nekoj državi, potrebno je posebno uzeti u obzir sastav njenog stanovništva prema vjeroispovijedi, položaj crkve u društvu kroz povijest i, naravno, prijašnje oblike financiranja.

Stanovništvo Hrvatske prema vjeroispovijedi

Unatrag posljednja tri stoljeća pa sve do danas hrvatsko je stanovništvo uglavnom vjerski bipolarno; veliku većinu (75 do 85%) čine pripadnici rimokatoličke vjere, manji dio pripadnici pravoslavne vjere (11 do 17%), a tek je u malom broju zapažena nazočnost ostalih vjerskih zajednica (Družić i skupina autora, 1998: 35).

Tablica 1: Stanovništvo prema vjeroispovijedi

	Popis 1953.	Popis 1991.
Rimokatolička	73,9%	76,6%
Pravoslavna	11,3%	11,1%
Ostale vjere	1,3%	6,6%
Nisu vjernici	12,5%	3,9%
Nepoznato	1,0%	1,8%

Izvor: DZS, Popis stanovništva (1991): Stanovništvo prema vjeroispovijedi i materinjem jeziku.

Godine 1991. skupinu "ostali" činilo je 0,29% ostalih kršćana, 1,2% pripadnika Islamske vjerske zajednice, 0,01% pripadnika židovske vjeroispovijedi, 0,4% protestanata te 4,7% pripadnika drugih vjeroispovijedi.

Povijesni prikaz položaja i financiranja crkve u Hrvatskoj

Ovdje je naglasak stavljen samo na dva razdoblja; razdoblje od 13. do 19. stoljeća te 20. stoljeće. Prvo razdoblje razmatra se jer ga obilježava bogatstvo crkve i iznimna raznolikost financiranja, a drugo da bi se pokazalo koje je promjene crkva u Hrvatskoj doživjela u financiranju u navedenom razdoblju.

Crkva u Hrvatskoj od 13. do 19. stoljeća

Financiranje crkve u ovom razdoblju pobliže opisuje Mijo Mirković (Mirković, 1968).

U srednjovjekovnim gradovima postojao je velik broj crkava i samostana čiji su izvori prihoda bili mnogobrojni: crkvena desetina, pokloni u oporukama od vladara i plemstva, prihodi od crkvene zemlje i vinograda, dohoci od kmetskih (feudalnih) odnosno jer je crkva vlasnik oranica, ribolovnih prava, tj. korisnik dohotka od tih radinosti koje idu kleru, zatim davanja crkvama i svećenicima za njihove usluge te milodari.

Ponegdje bi crkva bila toliko ekonomski jaka da je mogla utjecati na svjetovnu vlast, feud, na odluke Sabora. Neki gradovi su se odupirali utjecaju crkve na političku upravu kontrolom nad crkvenom akumulacijom i ograničavanjem posjedovanja zemlje u rukama crkve.

U Dubrovniku su se grad, odnosno vlastela, pokazali jačim od crkve što se smatra jednim od razloga duge nezavisnosti i procvata Dubrovačke Republike. Dubrovčani su zabranjivali crkvi da prima nasljedstvo zemlje u Republici. Zemlju ostavljenu oporučno općina je stavljala na dražbu, a dobivao bi je onaj tko bi za nju najviše ponudio. Prvenstveno pravo kupnje imala je najbliža rodbina, a zatim oni čija zemlja graniči s parcelom koja se prodaje. Općina je dobiveni novac davala onoj crkvi kojoj je oporukom bila ostavljena zemlja prodana javnom dražbom. Tako se istodobno provodila arondacija zemlje i sprječavala koncentracija zemlje u rukama crkve.

Sukob interesa svjetovne i crkvene vlasti nije imao jednak ishod u svim gradovima; negdje je vladar, a to znači država, jači od crkve, a negdje crkva od vladara. U Zagrebu i Trogiru biskup je bio jači od svjetovne vlasti, što je kočilo razmah grada. U Zagrebu se proizvodnja nije mogla povećati jer je utjecaj rentijerstva feudalnog Kaptola bio iznimno jak. U 13. stoljeću je zagrebački crkveni feud imao površinu od najmanje 23.000 hektara (toliko je otprilike iznosio i krajem 19. stoljeća s tim da su i položaji i mjesta ostali isti).

Postoji nekoliko razloga zbog kojih se crkveni feud razvio u najveću gospodarsku, financijsku, a time i političku silu, pretekavši tako svjetovno - vlastelinski feud i dovevši ga u ekonomsku podređenost.

Prvi razlog bila je dvostruka akumulacija: feudalna i crkveno - desetinska. Crkveni feud ubirao je desetinu ne samo na svojim zemljama, nego i od svih kmetova na imanjima svjetovnog feuda. Drugi razlog akumulacije crkvenog feuda bila je koncentracija nepokretne i pokretne imovine. Zemljišni posjed Kaptola jačao je jer se nije smanjivao ni dijelio. Biskup i kanonici, svaki za sebe, stjecali su silnu imovinu, osobito novac, pa su bar jedan njegov dio vraćali ili crkvi ili crkvenim zakladama. Treći razlog leži u razmjerno manjim izdacima crkvenog feuda za upravu imanja (crkvenim posjedima upravljaju sami crkveni ljudi, osim ako crkvena dobra nisu dana u zakup, sračunato i brižljivo, a posjedima feudalaca upravljaju upravitelji imanja kojima je glavni cilj da akumuliraju za sebe), vojsku, naoružanje i utvrde. Četvrti razlog bio je izuzetno privilegiran položaj crkve, koja nije morala podmićivati. Ona je bila ta koju je trebalo podmićivati jer je imala utjecaj na vlast i igrala veliku političku ulogu. Peti je razlog crkvene akumulacije u tome što su crkveni ljudi bolje obrazovani od drugih, imaju naročito pravno obrazovanje i zato svaki od njih gomila unosne funkcije (to je trajalo sve do početka 19. stoljeća). Trebalo ih je plemstvo, a i građani, što je bio razlog njihovog individualnog bogatstva. Nametali su se državi i plemstvu, bili su državni blagajnici i savjetnici.

Zagrebački Kaptol financirao je bolonjski (osnovan 1551.) i bečki kolegij (osnovan 1627.) za više obrazovanje klera iz Hrvatske, koji su tada bili jedini visokoškoloovani ljudi u Hrvatskoj. Dio novca iz zaklade Kaptola bio je u obveznicama hrvatskih feudalaca, koji su se zadužili kod Crkve. Tako su Ana-Marija Keglević i njezin brat Franjo Keglević Bužinski podigli kod te zaklade, kojom je upravljao Kaptol, u 17. stoljeću, 7 500 forinti uz kamatu od 6%. Vlasnici takvih obveznica bili su i grof Nikola Erdödy, Marta i Ana Gregorijanac, pa i grof Petar Zrinski. Zajmovna ovisnost triju moćnih hrvatskih feuda (Zrinski, Keglevići i Erdödy) u 17. stoljeću od zagrebačkog Kaptola pokazuje još jednu funkciju Kaptola prema plemstvu i trgovcima, bankarsku funkciju.

Razdoblje od 1945. do 1990.

U razdoblju od 1945. do 1990. vjerske su zajednice, iako dio društva, bile tretirane kao zasebno tijelo, o čemu svjedoče tadašnji zakonski propisi, ali i Program SKJ iz 1958. godine. Ustavnim i zakonskim odredbama bile su kod nas izjednačene sve vjerske zajednice i u praksi podjednako obuhvaćene, ali njihova stvarna uloga nije bila izjednačena, što se posebno odnosi na Hrvatsku, gdje je Katolička crkva dominantna vjerska zajednica.

U članku 25. iz Ustava FNRJ iz 1946. pisalo je da "država mora materijalno pomagati vjerske zajednice". Zakonom o agrarnoj reformi bilo je određeno da vjerske ustanove mogu imati najviše 10 hektara ukupne površine zemljišta (članak 174. Ustava iz 1974. kaže da "vjerske zajednice mogu, u granicama određenim zakonom, imati pravo vlasništva na nekretnine"), što je pogodilo sve vjerske zajednice (Grubišić, 1993). Crkvi je bila oduzeta imovina, od koje je ona do tada ostvarivala znatne prihode, a budući da država nije materijalno potpomagala vjerske zajednice, financiranje crkve bilo je svedeno na priloge vjernika i donacije iz inozemstva. Osim toga, od svećenika se tražio porez na dušobrižničku djelatnost (Eterović, 1999: 82).

Dakle, ukratko se može reći da je nacionalizacija crkvu znatno financijski oslabila, a njezini jedini izvori prihoda u tom razdoblju bili su dobrovoljna davanja vjernika te pomoć izvana, koja je bila neophodna za veće gospodarske zahvate kao što su gradnja crkvi i crkvenih zgrada.

Tranzicija

U današnjem svijetu gotovo da nema religiozno homogene zemlje, ali postoje zemlje u kojima je pojedina religija dominantna. Nije moguće apstraktno, na jednak način, koncipirati odnose pojedine institucionalizirane religije i države, jer je različit položaj pojedinog religioznog sustava u samom društvu. Sve religije ne shvaćaju jednak odnos prema društvu, državi i njezinim institucijama. U svim društvima postoje većinske i manjinske vjerske zajednice, koje su, svaka na svoj način, u društvenoj interakciji (Šagi, 1999: 161). Jedna od značajki procesa tranzicije jest demokratizacija društva, koja uključuje i priznanje religijskog pluralizma u društvu te afirmativan stav prema vjerskoj slobodi. Uloga države jest da svojim autoritetom omogućí funkcioniranje svakog društvenog subjekta prema njegovom vlastitom identitetu. Prema članku 41. Ustava Republike Hrvatske iz 1990. godine, "sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države".

Četiri ugovora koje je Republika Hrvatska sklopila sa Svetom Stolicom (prva tri su potpisana 1996. godine, a posljednji 1998.), sa ciljem reguliranja međusobnih odnosa, bila su doživljavana kao način promoviranja katoličke vjere u državnu religiju te zanemarivanja ostalih vjerskih zajednica, što je djelomično točno. Naime, pri svemu tome zaboravlja se da neke konfesije, primjerice katolička, imaju svoj vlastiti interni pravni sustav na međunarodnoj razini. Oba se prava, temeljena na kanonskim propisima, Ustavu te odgovarajućim zakonima, stoga moraju uskladiti u onim pitanjima koja se odnose na zajedničke nadležnosti Crkve i države. Također, ugovori su dokaz da su država i Crkva dvije strane, ali upućene na suradnju jer se njihovo djelovanje odnosi na iste ljude. To, naravno, ne znači da država ne treba urediti odnose s ostalim vjerskim zajednicama koje su se već javile s tim zahtjevom, ali još ništa nije učinjeno u tom pogledu. One se i dalje financiraju same, iako su bile pogođene nacionalizacijom. Država im za sada pomaže samo posredno, putem oslobođenja od plaćanja poreza.

Vrlo je teško donijeti zakon koji bi poštivao i na jednak način štitio slobodu služanja vjerskim pravima u skladu s proklamiranom slobodom savjesti svih građana. Prihvatljivi su samo pojedinačni sporazumi ili ugovori za koje treba pronaći najprihvatljivije pravne oblike.

Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima

Katolička crkva u Hrvatskoj je gospodarske odnose s državom regulirala posebnim Ugovorom o gospodarskim odnosima koji je bio potpisan 9. listopada 1998. godine.

Taj ugovor ne mijenja dosadašnji način uzdržavanja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj, nego ga dopunjuje. To znači da će, kao i do sada, vjernici biti glavni izvor gospodarskog uzdržavanja Katoličke crkve, i to svojim milostinjama i prilozima. Prema Ugovoru, ova primanja se neće oporezivati, što uklanja bilo kakvu mogućnost miješanja građanskih vlasti u redovito gospodarsko uzdržavanje Katoličke crkve. Donatori ovih sredstava na temelju njih ne ostvaruju porezne olakšice.

Ugovor sadrži dvije glavne teme: povratak oduzete imovine i novčani prinos Republike Hrvatske Katoličkoj crkvi. Što se tiče povratka oduzete imovine, Ugovorom se RH obvezala da će (a) vratiti u naravi ona dobra koja je moguće vratiti, (b) naći odgovarajuću zamjenu za dobra koja nije moguće vratiti i (c) isplaćivati naknadu u novcu za ostalu imovinu.

Prema Ugovoru, RH će mjesečno dostavljati iz godišnjega proračuna "iznos koji odgovara dvjema prosječnim bruto plaćama pomnoženim s brojem župa koje postoje u RH na dan stupanja na snagu ovoga Ugovora".³ Primjena ovog načela znači da nema potrebe da to pitanje bude predmetom godišnje rasprave u Hrvatskom državnom saboru prilikom usklađivanja državnoga proračuna. Iz proračuna za 1999. godinu, kao naknada za oduzetu crkvenu imovinu (sporazum s Vatikanom), bilo je izdvojeno 190.000.000 kuna, a za 2000. obveze po međunarodnom sporazumu između Svete Stolice i Republike Hrvatske iznose 160.000.000 kuna. Za 1999. godinu to je iznosilo oko 27% ukupnih izdataka za neprofitne organizacije, a 2000. oko 25%. Iz Ugovora je razvidno da su ta

³ U Hrvatskoj ima oko 1420 župa

sredstva namijenjena uzdržavanju klera (biskupi, svećenici i đakoni) te drugih crkvenih službenika, za izgradnju i uzdržavanje crkvi i pastoralnih središta koji nisu u popisu spomenika kulture te karitativnu djelatnost Katoličke crkve.

Veliku ulogu imat će Središnji fond, na čiji će se račun polagati novčane naknade za oduzetu imovinu crkvenim pravnim osobama, koju RH nije u stanju vratiti ili zamijeniti, te Središnja ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, na čiji će račun mjerodavno tijelo RH mjesečno dostavljati označeni novčani iznos. Taj će iznos biti razdijeljen prema načelima koja budu dogovorili članovi Hrvatske biskupijske konferencije. Određeni novčani iznosi bit će dostavljeni (nad)biskupijskim ustanovama, koje će ga dalje upotrebljavati u već spomenute svrhe. Raspodjela dobara treba biti takva da se izbjegnu velike razlike koje postoje u pojedinim biskupijama, između novčano dobrostojećih župa i onih koje jedva mogu uzdržavati svećenika.

Budući da povrat crkvene imovine u Hrvatskoj još nije počeo, Ustanova intervenira u ispunjenju mogućih praznina u redovitom gospodarskom uzdržavanju Katoličke crkve, u kojem glavnu ulogu imaju vjernici. Zasad nije predviđen postotak koji bi određivao koliko tko mora uplatiti u zajednički fond, već se predviđa da bi to svaki župnik trebao učiniti prema savjesti.

U članku 10. Ugovora određuje se da će se pravne osobe Katoličke crkve u odnosu na porezni sustav smatrati neprofitnim ustanovama. Ta je odredba uvedena kako bi crkvene pravne osobe bile oslobođene poreznih opterećenja jednako kao i građanske neprofitne pravne osobe. Ako pak djelatnost crkvenih pravnih osoba bude usmjerena profitnoj djelatnosti, prema njima će se ravnati kao i prema drugim pravnim osobama u Republici Hrvatskoj, bez posebnih olakšica.

RH se također obvezuje da će pomagati posebne programe ako su korisni za opće dobro i ako ih preporuča dijecezanski biskup.

Crkveni porezi u Hrvatskoj

Nakon gotovo dvije godine od potpisivanja Ugovora, postavilo se pitanje je li to uistinu bilo pravo rješenje. Nitko ne spori da je Crkva bila zakinjuta za vrijeme Jugoslavije, ali može li se sve to nadoknaditi davanjima iz proračuna? Također, u crkvenim krugovima javlja se bojazan od mogućnosti stvaranja prevelike ovisnosti Crkve od države.

Prije nego što se krene s ispitivanjem potrebe uvođenja crkvenih poreza, potrebno je ukratko sažeti obilježja crkve u Hrvatskoj:

- katolička vjera je dominantna;
- katolička crkva je kroz povijest imala najveći utjecaj;
- crkva je odvojena od države;
- njezin financijski položaj kroz povijest kretao se od ekstremnog bogatstva do siromaštva;
- za sada je samo Katolička crkva regulirala odnose s državom putem ugovora.

Pri uvođenju crkvenog poreza potrebno je odgovoriti na nekoliko pitanja:

(a) *Tko bi bio obveznik?*

Praksa je da su to priznate vjerske zajednice neke zemlje. Međutim, kako ozakoniti ispravan kriterij po kojem bi se moglo prosuditi tko je i što vjerska zajednica? Religije su povijesne činjenice, teško je prosuđivati samo na temelju broja.

Nadalje, bi li oni koji se ne izjašnjavaju vjernicima također trebali na neki način pridonositi za crkvu? Naravno da bi se tu odmah javio stav "ja nisam vjernik, zašto bih plaćao", ali se ne smije zanemariti činjenica da crkva djeluje (ili bi barem trebala) u korist cijelog društva, a ne samo svojih vjernika. Bi li obveznici crkvenog poreza trebale biti i pravne osobe kao, primjerice, u Švicarskoj? Kako bi se utvrdilo kome i u kolikom iznosu bi išla sredstva prikupljena od pravnih osoba?

(b) *Što bi bila osnovica oporezivanja?*

Osnovica može biti neki već plaćeni postojeći porez, pri čemu bi zapravo riječ bila o prirezu. Bi li građani Hrvatske, čije gospodarstvo trenutačno ima obilježja recesije, bili spremni podnijeti dodatno porezno opterećenje?

Drugo rješenje je talijanski model koji bi možda u Hrvatskoj naveo neke vjernike da odluče svoj dio ipak dati državi, smatrajući da će ona njime bolje upravljati, a da će crkva za svoje potrebe ionako dovoljno dobiti iz dobrovoljnih prihoda i pomoći. Zbog toga postoji opasnost da Katolička crkva dobije manje nego što je to dogovoreno Ugovorom, ako bi se krenulo u njegovu reviziju. S druge strane, tim načinom financiranja riješio bi se problem ravnopravnosti svih vjerskih zajednica i onih koji nisu vjernici, ali bi i dalje ostao problem povrata oduzete imovine, odnosno plaćanja naknade za ono što se ne može vratiti.

Moguće rješenje bila bi kombinacija povrata dijela nacionalizirane imovine, plaćanja naknade od države za ono što se ne može vratiti, te nekog malog postotka prikupljenog poreza na dohodak, s tim da bi obveznici sami izabrali kojoj će se vjerskoj zajednici ta sredstva doznačiti.

Budući da kod nas nije postojala praksa crkvenih poreza, kod građana bi se mogao javiti stav da država njima samo pronalazi nove načine za popunjavanje državne blagajne, a i sumnjalo bi se u preveliku povezanost crkve i države, pa makar se zapravo primjenom talijanskog modela ne bi radilo o dodatnom opterećenju. Kako se država gleda uglavnom u negativnom aspektu kad je riječ o prikupljanju poreza, dio bi se tog stava mogao prenijeti i na crkvu.

(c) *Tko bi odredio namjenu korištenja oporezivanjem ubranih sredstava?*

Crkveni se porez može slijevati u jedinstvenu blagajnu iz koje će se financirati rashodi na području države, ili ga mogu ubirati uže teritorijalne jedinice, ili se pak može ubirati od vjernika koji žive na području određene crkvene zajednice (biskupije, nadbiskupije i sl.). Kako je broj članova jedne crkvene zajednice različit, a također i njihova financijska snaga, kako je različita izdašnost drugih prihoda iz kojih se zajedno sa crkvenim porezima financiraju crkveni rashodi, može se dogoditi da je financijska snaga neke crkvene zajednice u odnosu na drugu osjetno različita, što se ne može pozitivno ocijeniti (Jelčić, 1998: 397). Jednostavnije rečeno, potrebno je precizno utvrditi na čiji će se račun slijevati sredstva prikupljena crkvenim porezom te na koji će se način ta

sredstva dijeliti između crkvenih zajednica, kako među njima ne bi došlo do diskriminacije.

(d) *Tko bi ubirao porez?*

Praksa je pokazala da su troškovi prikupljanja poreza od strane crkvenih tijela viši nego kad to čini država umjesto njih (primjer Austrije), pa bi stoga eventualno prikupljanje crkvenih poreza u Hrvatskoj trebalo prepustiti Poreznoj upravi.

(e) *Kolika bi bila visina porezne stope?*

Kod previsoke porezne stope moglo bi se dogoditi da dođe do istupanja iz neke vjerske zajednice, što bi bilo iznimno negativno za crkvu.

Zaključak

Problematika financiranja crkve izuzetno je složena, a na modalitete financiranja utječu povijesni, gospodarski, socijalni, politički i drugi čimbenici.

Iako u Hrvatskoj izrazito prevladava Katolička crkva, pozornost se mora obratiti i na pripadnike ostalih vjerskih zajednica, a i one koji se izjašnjavaju da nisu vjernici.

Uvođenje crkvenog poreza, pa makar se i ne radilo o dodatnom poreznom opterećenju (talijanski model), moglo bi izazvati negativan stav prema crkvi.

U slučaju da se uvede crkveni porez, trebala bi ga prikupljati država, odnosno Porezna uprava RH, te zadržavati dio na ime troškova prikupljanja, a stopa poreza bi trebala biti niska zbog trenutačnog gospodarskog stanja.

Kod svih analiza primjene crkvenih poreza u drugim zemljama često se zaboravlja da one nisu imale prekid određene tradicije odnosa crkve i države koja se izgrađivala u Europi tijekom posljednja dva stoljeća, pa se uvriježio jedan stil suradnje koji se u kontinuitetu može lakše nadograđivati, nego ponovo uvoditi ondje gdje je bio prekinut. U oporezivanju je uvijek nemoguće pronaći neki model iz druge države, koji bi se jednostavno preslikao, jer se uvijek moraju uzeti u obzir povijesne, gospodarske, socijalne i druge osobitosti.

U vremenu kad je crkva u Hrvatskoj bila najsiromašnija, njezina uloga u očuvanju nacionalnog identiteta bila je izrazito jaka. Postavlja se pitanje: ako je tada crkva mogla opstati, zašto bi joj danas trebali crkveni porezi? Kao bolje rješenje vidimo razvijanje svijesti kod vjernika o potrebi pridonosenja za crkvene potrebe, koje bi bilo isključivo dragovoljno. U tome bi mogla pomoći i država davanjem poreznih olakšica onima koji daju sredstva za crkvu, kao što je to u SAD-u.

Što se tiče povrata imovine, crkva treba biti tretirana kao i svi ostali, ne bi smjela biti privilegirana, a nakon denacionalizacije može se odreći neke svoje imovine u korist općeg dobra.

Ugledni teolog Bono Šagi napisao je (Šagi, 1999): "Kako sada stvari stoje u Hrvatskoj, Crkva će najbolje očitovati svoje autentično lice ako pokaže da joj nije do nekadašnjeg vanjskog sjaja i materijalne moći, da je radije siromašna ali slobodna u slobodnom društvu koje poštuje svakog pojedinca, da je osjetljiva za socijalni moral, socijalnu prav-

du, za solidarnost sa svima koji trpe bilo koju nepravdu, da je prije svega na strani siromaha i onih koji su poniženi aktualnom tranzicijom.”

Crkveni porezi za sada nisu rješenje, pa makar samo zbog navedenog u prethodnoj rečenici.

LITERATURA

- DRUŽIĆ, I. (et al.), 1998. *Hrvatsko gospodarstvo*. Zagreb: Politička kultura.
- ETEROVIĆ, N., 1999. Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima. *Crkva u svijetu*, 1, 78-94.
- FRANZEN, A., 1996. *Pregled povijesti Crkve*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- GRUBIŠIĆ, I. (et al.), 1993. *Religija i sloboda: zbornik*. Split: Institut za primijenjena društvena istraživanja.
- GRUBIŠIĆ, I. (et al.), 1997. *Crkva i država u društvima u tranziciji: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa*. Split: Dijalog.
- JELČIĆ, B., 1994. *Financijsko pravo i financijska znanost*. Zagreb: Birotehnika.
- JELČIĆ, B. i JELČIĆ, B., 1998. *Porezni sustav i porezna politika*. Zagreb: Informator.
- MARRE, H., 1990. *Die Kirchenfinanzierung (Kirche und Staat der Gegenwart)*. Ludgerus.
- MATKOVIĆ, H., 1994. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- MIRKOVIĆ, M., 1968. *Ekonomska historija Jugoslavije*. Zagreb: Informator.
- POPIS stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991.*, 1994. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- SKJ, 1958. *PROGRAM SKJ*. Beograd: Kultura
- PRORAČUN za 1999.*, 1998. Zagreb: Narodne novine, (NN 167/98).
- PRORAČUN za 2000.*, 2000. Zagreb: Narodne novine, (NN 33/00).
- STRECHA, M., 1997. *Katoličko hrvatsvo: počeci političkog katolicizma u Banskoj Hrvatskoj (1897-1904)*. Zagreb: Barbat.
- ŠAGI, B. Z., 1999. *Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- ŠANJEK, F., 1996. *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- UGOVOR između Svete stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima*, 1998. Zagreb: Narodne novine; Međunarodni ugovori 18/98.
- USTAV Republike Hrvatske.*, 1990. Zagreb: Narodne novine, (NN 56/90).
- VERNON, G., 1962. *Sociology of Religion*. New York: Mc Grow-Hill Book.
- ZAKON o pravnom položaju vjerskih zajednica*, 1953. Zagreb: Službeni list FNRJ, (Sl.I. 22/53).
- www.guckmal.de/loh_kir.htm (Kirchensteuer)

www.landshut.de/christuskirche/kst/kstauswahl.html (Kirchensteuer Kirchgeld
Inhaltsverzeichnis).

Marijana Bađun: Church Financing in Croatia - Do We Need Church Taxes?

Summary

Not much has been written about church financing. It is even possible to say that no church activity has been so scientifically neglected as its economic one. This article was written in order to find out more about the problem of church financing, especially church taxes, and about unique characteristics of the church in Croatia, which should help in making conclusions about whether church taxes are acceptable in Croatia at this moment. This article presents characteristics of the church taxes, comparison of their use in some countries and a historical overview of the church financing in Croatia. At the end, church taxes theory is put into Croatian context in order to enlighten the field of church financing and to show which problems should especially be thought about in the future.

Key words: church financing, church taxes.

Archiva
DIGITALNI REPOZITORIJ